



EKONOMİK KRİZ VE İŞÇİ SAĞLIĞI

Dr. Altan AYAZ
TTB Merkez Konseyi Üyesi

2006 yılı SSK verilerine göre ülkemizde 79.027 iş kazası gerçekleşirken, bu kazalarda 1592 işçi yaşamını yitirmiştir. Yani her 6.6 dakikada bir iş kazası olurken (bildirilen) her 5.5 saatte bir işçi, iş kazası sonucu yaşamını yitiriyor. Kısacası çalışma yaşamında ölüm, kol geziyor. Yine 2006 yılı SSK verilerine göre halen ülkemizde tanısı konmuş meslek hastalığı sayısı sadece 574'dür. İş kazası sayısı göz önüne alındığında, meslek hastalıklarının 40 bin'den aşağı olmaması gerekiyordu. Bu demek ki onbinlerce işçi meslek hastalığı tanısı konmadığı için mağduriyetini ispatlayamıyor. Sadece üç kadın işçi hakkında meslek hastalığı olgusu bildirilmiştir. Kadınların meslek hastalıklarına yakalanmakta değil ama kayıtlara girebilmekte de toplumsal yaşamın birçok alanında olduğu gibi eşitsizliğe maruz kaldıkları görülmüştür.

İş'i Gibi Hastalığı da Kayıt Dışı

Türkiye istatistik kurumu verilerine göre ülkemizde 22 milyonluk işgücünün yarısı kayıt dışı koşullarda çalışıyor. Kayıt dışı güvencesiz çalışanların işçi sağlığı kavramından ne kadar uzak bırakıldıkları ortadadır. Yukarıdaki verilerle birleştirdiğimizde denilebilir ki: kayıt dışı ekonominin yol açtığı hastalıklarda kayıt dışı kalıyor. Bugün işyeri değil, can pazarı olarak kamuoyunun gündemine giren Tuzla'da yaşananlar işçi sağlığı ve iş güvenliği konusuna kamuoyunun dikkatini çekmiş olsa da, çözümünü doğrultusunda güçlü bir iradenin ortaya konmasına yetmemiştir.

Taşeron Çalışma Kural Haline Geliyor

Çalışanların sağlık ve sosyal güvenliğinden sorumlu olan Çalışma Bakanlığı yaklaşık üç yıldır

"İş Sağlığı ve Güvenliği" yasası çıkarmanın hazırlıkları içerisinde. Yukarıda vahameti kısaca ortaya konmaya çalışılan tabloyu düşünüp, halen 4857 sayılı İş Yasası'nın kimi hükümleri içerisinde düzenlenen "iş sağlığı ve güvenliği" yaklaşımının da oldukça sorunlu olduğu düşünüldüğünde, Bakanlığın bu sorunları çözmeye dönük bir girişim yapmakta olduğu zannedilebilir. Ancak Yasa Tasarısı incelendiğinde Bakanlığın, işçi sağlığını tümüyle göz ardı eden bir yaklaşım içerisinde olduğu, taşeronlaşmayı neredeyse bir kural haline getirdiği, ağır ve tehlikeli iş kollarını yasal tarifi dışına çıkardığı görülmektedir. Düzenleme, bu haliyle var olan durumu düzeltmek bir yana daha da geriye götürebilecek kimi maddeler içermektedir. Bu duruma itiraz eden emek ve meslek örgütlerinin ise var olan yetkileri budanmaya, etkisizleştirilmeye çalışılıyor.

İşyeri Hekimliği Ortadan Kaldırılıyor, İşçi Sağlığı Piyasaya

Hazırlanmakta olan "İş Sağlığı ve Güvenliği" Yasa Tasarısı işyeri hekimi bulundurma kararını işin niteliği, zorluğu, riskler vb. değerlendirmeler çerçevesinde işverenin insafına bırakıyor. Oysa 2006 yılı SSK istatistiklerine göre ülkemizde halen kayıtlı olan toplam birmilyonotuzaltı bin işyerinin %97'si 1-49 arasında işçinin çalıştığı yerler olup, iş kazalarının büyük çoğunluğu bu işyerlerinde görülmektedir. Bu hesaba göre işyeri hekimi bulundurma zorunluluğu olan yaklaşık 23 bin işyeri mevcut iken, halen işyeri hekimi yapan hekim sayısı ise 8 bin civarındadır. 15 bin civarında işyeri, hekim bulundurması gerekirken bulundurmamaktadır. Yani mevcut işyerlerinin %97'sinde işçi



sağlığı açısından iyileştirme yapılması, tedbirlerin sıklaştırılması, 50 ve üzerinde işçi çalıştıran işyerlerinin kurallara uymasının sağlanması gerekirken tam tersi işlem yapılarak bu alan tümüyle kural dışılaştırılıyor, patronların inisiyatifine bırakılıyor.

Krizin Faturası Çalışanlara

Çalışma Bakanlığı'nı böyle bir düzenleme yapmaya iten temel neden, sözde AB ile uyum. Ancak kısa süre önce TBMM'den geçen "İstihdam Paketi" ile birlikte düşünüldüğünde, sermaye kesimi için işçinin sağlığı ve güvenliği için yapılacak harcamalar, rekabet gücünü olumsuz etkileyen ve kurtulması gerekli yük olarak görülüyor. Özellikle Çin, Hindistan gibi işçilik maliyetlerinin son derece düşük olduğu ve bu nedenle bol yabancı yatırım çeken ülkelerin ürünlerinin dünya pazarlarına girişi ile birlikte bu eğilimde artış var. Çalışma Bakanlığı'nı böyle bir yasa çıkarmaya iten temel dürtü budur.

Ekonomik krizin kapıya dayanması ile birlikte sermaye yanlısı düzenlemeleri süratle yapmaya çalışan, krizin faturasını çalışanların üzerine yıkmaya çalışan AKP Hükümeti, yasal düzenleme yapmanın zorluklarını görünce işi yönetmelik çıkarmaya getirdi. Geniş toplum kesimlerinin aleyhine olan tüm düzenlemeleri 29 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilecek yerel seçimlerin sonrasına erteleyen Hükümetin, işçi sağlığı alanını tümüyle kural dışılaştırarak, piyasalaştıran girişimlerini, bu tarihten sonra yoğunlaştıracağını öngörebiliriz. Bu demektir ki 10 gün içerisinde aynı bransa ikinci kez muayene olamama, ilaca % 8 zam, sevk zinciri gibi İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği ve Yasası da 29 Mart sonrası yeniden gündeme getirilecektir.

Örgütlenme Şart

İş kazaları ve meslek hastalıkları yazgı değildir. Yapılan araştırmalara göre iş kazalarının %98'i önlenemez nedenlerle gerçekleşmektedir. Nedenlerin başında kâr hırsı ve kayıt dışılık, taşeron çalışma gelmektedir. Milli Prodüktivite Merkezi'nin Haziran 2008 raporuna göre; şu anda Tuzla da yaşanan ölümleri önlemenin birinci yolu, taşeron çalışmanın önlenmesi ve sendikal örgütlenmenin sağlanmasından geçmektedir. Ancak siyasi iradenin bu konuya yaklaşımı tümüyle sermaye yanlısı olup, bilimsel raporların gereğini yapmaktan uzaktır.



TÜSİAD Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ ve YİK Başkanı Mustafa Koç IMF'nin öne sürdüğü şartların "kabul edilebilir" olduğunu yineleyerek, yeni Stand-By'nin gecikmesini anlamakta çok zorluk çektiklerini söyledi. (Basından 05.03.2009)

TÜİK verilerine göre Kasım 2007 ile Kasım 2008 arasında 645 bin kişi daha işsiz kalmıştır. Böylece kayıtlı işsizlerin oranı %12'nin üzerine çıkmıştır. Ekonomik krizin asıl Kasım-Şubat arasında derinleştiği düşünülecek olursa bu sayının bir milyonu bulduğu tahmin edilebilir. Yedek işgücü ordusundaki bu büyüklük, patronları emeğin sömürüsü konusunda pervasız kılmaktadır.

Emekçiler Üretmeye Olduğu Kadar Yönetmeye de Talip Olmalıdır!

Kapitalizmin yapısal krizlerinden biri daha git-tikçe derinleşiyor. İthalata dayalı büyüme, rekabet, piyasa gibi kavramların uydurma ve insanlık dışı olduğu bizzat kavramların yaratıcıları tarafından bile kabul edilmeye başlandı. Eğer bizler müdahil olmazsak birileri bu krizi işten çıkarmalarla, ücreti düşürerek, sosyal harcamaları azaltarak, yani faturayı emekçilere keserek atlatmaya çalışacak. Hiç kimse Bakanlıktan, patronlardan çalışanların yararına bir düzenleme beklemesin. Geleceğimiz bugün yürüteceğimiz mücadele ile şekillenmektedir, bizlerin elindedir. Ya eşitlikçi, sömürsüz, barış içerisinde bir dünya için mücadele edilecek, ya da her yer Tuzla olacaktır. ●



TUTSAK EMEĞİN ÖZGÜRLEŞMESİ

Erkan AYDOĞANOĞLU
Çalışma Ekonomisi Doktoru, Eğitim-Sen

'Çalışmak' kelime kökeni olarak eski Yunanca-da doğum anındaki sancı, acı çekme ve işkence anlamına gelmektedir. Gerçekten de insanlık tarihinde, sadece kapitalizmde değil feodal dönemde, hatta ondan daha önceki dönemlerde toplumsal zenginlikleri üreten kölelerin, serflerin, işçilerin çalışmada yer almaları her zaman sancılı ve acı dolu olmuş, tarih boyunca 'emek', acı çekmek ile aynı anlamda kullanılmıştır. "Çalışmanın hem yapılan bir etkinlik (çalışmak), hem de gidilen bir yer (iş) anlamının bulunması, kavramın anlamını derinleştirmiştir. İngilizce'nin yanı sıra, Almanca, Fransızca ve diğer dillerde de kavram acı, sıkıntı, bitkinlik ve işkence anlamına gelmektedir" (1).

Emeğin kölelikten, serflikten, angaryadan kurtulması ve özgürleşmesi olarak kendini tanımlayan kapitalizm, sanayi devrimi ile birlikte, "zorunlu çalışma ortadan kalktı", "çalışma özgürlüğü var", "işçiler artık çalışıp çalışmamakta özgür" gibi söylemlerle emeğin kapitalizmle birlikte özgürleştiğini propaganda etmeye başlamışlardır. Ancak işçi sınıfının yaşadığı deneyimler, daha sonra bu ifadelerin gerçeği yansıtmadığını göstermiştir.

Fabrika sisteminin ilk yıllarında kapitalistler, feodalizm dönemindeki eski tarımsal kuralları fabrikalarda aynen uygulamaya çalışmışlar, ancak başarılı olamamışlardır. Tarlada birlikte çalışan aileler, tüm üyeleriyle birlikte daha sonra ilk imalatçılar olarak işe alınmışlardır. Bu sistem binlerce yıldır tarımsal üretimde verimli bir şekilde yürütülmesine karşın, fabrikalarda ve fabrika sistemi içinde aynı sonucu vermesi mümkün olmamıştır. Yaşlılar makinelerin o zamana göre hızlı olan temposuna ayak uyduramazken, çocuklar çalışırken sürekli dayak yemiş, oyun oynamaya kaçmasınlar diye zincirlerle makinelere bağlanmışlardır. Aile bireyleri herhangi bir zaman sınırlaması olmaksızın tarlaya gider gibi işe farklı zamanlarda gelmişler ve bütün bunlar fabrikalarda iş kurallarının oluşmasını sağlamıştır. Yaşanan kuralsızlık nedeniyle buhar makinesinin ya da dokuma tezgâhının başındaki işi, orağın ve sabanın başındaki iş gibi örgütlemek mümkün olmamış, yeni tekniklerin uygulanabilme-

si için farklı bir sistem ve işçilerin bu sisteme uymasını sağlayacak katı bir disiplin uygulamak gerekmiştir.

Kapitalizmin eski sömürü biçimlerinden farklılığı, emek gücünün alım ve satımının işçiler ile kapitalistler arasındaki 'özgür' anlaşmaya bağlı olmasıdır. Bu durum aslında emeğin sömürsünde belli bir değişim ve ilerlemeyi ifade etmiştir. Emeğin, köleci toplumda köle sahibinin doğrudan, feodal toplumda toprak beyinin dolaylı malı olması, sömürücü egemen sınıfların emekçi üzerinde sonsuz hakları olması gibi durumlar, kapitalizmle birlikte en azından 'hukuksal' olarak ortadan kalkmıştır. Ortaçağ karanlığından çıkışı sağlayan burjuva devrimler, emek sömürsünü geçmişin zorunluluklarından kurtarmakla birlikte, toplumsal yapıyı tamamen, kendine özgü yeni zorunluluklar alanı yaratan kapitalist sömürü ilişkileri üzerine kurmuştur.

Feodalizmde üretim yapısı ve emeğin konumu yüzyıllar boyunca hemen hemen hiçbir değişiklik göstermeden aynı biçimde kalmıştır. Kullanılan teknoloji, emek araçlarının niteliği, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen hale gelmesine kadar uzun süre fazla değişikliğe uğramadan orijinal hallerini korumuştur. Ancak kapitalist üretimin gelişimi açısından aynı yorumu yapmak mümkün değildir. "Kapitalistler, (feodal beylerden farklı olarak) işçilerini sömürmek için baskıcı askeri ya da siyasi gücü doğrudan idare etmeye genelde ihtiyaç duymamışlardır. Çünkü üretim araçlarına doğrudan erişimi ve mülkiyeti olmayan işçiler, çalışmak ve yaşamak için emek güçlerini ücret karşılığı satmak zorundadır" (2).

Marx'ın bu konudaki yorumu şöyledir; "özgür" ücretli emekçinin, ancak kapitalist üretimin gelişmesi sayesinde, toplumsal koşulların baskısıyla yaşaması için gerekli şeyler karşılığında yaşamının tüm faal kısmını, çalışma yeteneğinin kendisini satmak, bir tas çorba için doğumla kazandığı haklarını devretmek zorunda bulunduğunu anlayabilmesi için aradan yüzyılların geçmesi gerekmiştir" (3).

Çalışmayı tanımlayan acı ve işkence, asıl



anlamını kapitalizm ile birlikte kazanmıştır denilebilir. Kapitalizm öncesinde işçiler çoğu zaman zor kullanılarak çalıştırılmış; angarya, çalışmanın genel biçimi olmuştur. Öyle ki, kapitalizmin ilk oluşmaya başladığı yıllarda işten kaytaran, yavaş çalışan işçiler cezalandırılmış, hatta işi bırakıp giden çok sayıda işçi dövülerek zindanlara atılmıştır. Bazen öyle cezalar verilmiştir ki işi bırakıp gitmeyi alışkanlık haline getiren çok sayıda işçinin kulakları kesilmiş bu şekilde işi bırakıp gitmeyi düşünen diğer işçiler korku ile disiplin altına alınmak istenmiştir.

İngiltere ve Fransa'da işçiler, bu dönemde çalışma karneleri uygulamasıyla sıkı bir denetim altına alınmış, işini bırakıp gidenler cezalandırılmıştır. Sermayenin ve üretim araçlarının gün geçtikçe belli ellerde yoğunlaşması, işçilerin iş bulabilen kısmının atölye, fabrika gibi yerlerde 'toplama kampları' tarzında çalıştırılmasını, beraberinde getirmiştir (4).

Emek, bir taraftan acı çekmek ile aynı anlama gelirken, diğer taraftan liberalizmin öncüsü Adam Smith ve klasik iktisadın en önemli isimlerinden David Ricardo tarafından "en yüce değer" olarak değerlendirilip kutsanmıştır. Bu kutsama, aslında, 'sermayenin birikmiş emek olduğu' yasasının politik slogan haline getirilmesinden başka bir şey değildir. Emegın bu şekilde kutsanması, içine çekildiği tutsaklığın gizlenmesi, sorunların üzerinin örtülmek istenmesinden öte bir anlam taşımamıştır.

Kapitalizmin ilk yıllarında görülen uzun çalışma süreleri, erkeklerden daha ucuz olduğu için kadın ve çocuk emegının daha fazla kullanılması, yoksulluk, işsizlik gibi gelişmeler, işçilerin sağlıksız çalışma ve yaşama koşullarına mahkum edilmesine ve çektikleri sıkıntıların artmasına neden olmuştur. "Bu dönemde çocukların çalışmaya başlama yaşı tekstilde 6, madenlerde 10'dur. Fabrika içinde oyun oynamasın diye kollarından makinelere zincirlerle bağlanan çocuklardan pek çoğunun küçük bedenleri aşırı çalışmaya dayanamamış ve binlerce çocuk işçi makine başında öl(dürül)müştür" (5).

Kağıt üzerindeki eşitlik ve emegın özgürleşmesi, gerçek hayatta kapitalist düzenin çelişkileriyle karşı karşıya kalınca tüm anlamını yitirmiştir. Yasalara göre işçiler kendilerini ucuza çalıştıran patronların yanında çalışmak zorunda değildir. İşçi, emek gücünü kendisine en iyi ücreti verene 'özgürce' satabilir. Ancak ucuz işgücü talebi, bütün

kapitalistler için geçerlidir. İşçiler emek güçlerini ne kadar pahalıya satmak isteseler de pazarda alıcı bulamamışlardır. Yaşamaları, ailelerine bakmaları için paraya ihtiyaçları olduğundan kapitalistlerin teklif ettiği ücretlere razı olmak zorunda kalmışlardır.

Kapitalist üretimin ucuz emek talebi, kendini sadece ücret üzerinden değil, aynı zamanda çalışma koşullarının kapitalistler tarafından belirlenmesini, emek maliyetlerinin en aza indirilmesi, mümkünse tamamen ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. Ücret, çalışma süreleri, işçi sağlığı ve iş güvenliği, izin günleri vb düzenlemeler uzun yıllar tek taraflı olarak kapitalistler tarafından belirlenmiştir. İşçiler ise, birbiriyle rekabet ettikten sonra, sorunlarını çözebilmek için önce aralarındaki rekabete son verip birleşmişler, daha sonra sendikalar kurarak maruz kaldıkları sömürüyü sınırlandırma ve insanca yaşam mücadelesi vermişlerdir.

Sermaye ile 'özgür emek' arasında yasal bir eşitlik yaratılmaya çalışılsa da, gerçekte hiç de öyle bir eşitliğin olmadığı kısa zamanda birçok kapitalist ülkedeki uygulamalarla ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıldan itibaren sınıf mücadeleleri, işçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı, insanca yaşam mücadelesi olarak gelişmiş, ücretlerin yükselmesi, çalışma saatlerinin azaltılması, kadın ve çocuk emegının acımasızca sömürülmesine son verilmesi, sigorta hakkı gibi en temel insani talepler, öncelikli mücadele başlıkları olmuştur.

Artan Tutsaklık

Patronlar, işçileri 'emekleri satın alınmış' kişiler olarak görür. Ama sadece bununla yetinmez, aynı zamanda daha fazla kar için emegın köleleştirilmesini isterler. İşçiler ise emeklerini özgürleştirerek, ücretlerini, çalışma ve yaşam koşullarını düzeltmek için uğraşırlar. "Kapitalist, daha fazla çalışmanın sınırlarından kurtulmak için, satın aldığı emek gücünü zorla ne kadar çok çalıştırırsa, o kadar çok mal üretecek ve bu mallar için fazladan bir ücret ödemesi gerekmeyecektir. Buradaki temel tutarsızlık; kapitalistin emek gücünü ancak piyasadan satın alabilmesi ve üretim için emek gücüne ihtiyacı olmasıdır" (6).

Ücretli emegın ana özelliği, onu bağımsız emekten kökten ayıran şey, ücretli işçi ile patronu arasındaki mevcut tabilik bağıdır. Bu bağ, iş sözleşmesinin doğasından kaynaklanmaktadır. Tabi olma kavramı, ücretli emekçinin işin yerine getir-



ilmesi ile ilgili emirler veren, işin uygulanışını denetleyen, sonuçları gözden geçiren işverenin yönetimi ve otoritesi altına girmesi anlamına gelmektedir (7). Bu anlamda tabi olma kavramı, belirgin bir sözleşmenin yokluğuyla birlikte görülür ve burada belirgin olan tek şey, emekçinin kendi özerk iradesi dışında, patronların iradesine bağımlı hale gelmesi/getirilmesi, başka bir ifade ile emeğin tutsaklaşması/tutsaklaştırılmasıdır.

Çalışma koşullarının düzenlenmesinden ücretlere, kadın ve çocuk emeğinin sömürülmesinden, herkese iş ve iş güvencesine kadar bütün talepler yıllarca işçi sınıfının mücadele ettiği, uğruna ağır bedeller ödediği talepler olmuştur. İşçiler tarafından yürütülen sınıf mücadelesi sonucunda çalışma saatlerinin düşürülmesi, işçilerin sigorta hakkını kazanması ve sonrasında emeğin korunmasına yönelik genel uygulamaların yasa haline getirilmesi sağlanmıştır. Ama tüm kazanımlara rağmen, verilen mücadele büyük ölçüde kapitalist sömürüyü azaltma ile sınırlı olmuştur. İşçilerin mücadelesi sömürüyü tamamen ortadan kaldırmaya yönelmediği ve emeğin özgürleşme mücadelesi yeterince yaygınlaşmadığı için yaşanan tutsaklık, günümüze kadar biçim değiştirerek devam etmiştir.

Kapitalizmin 'altın çağı' olarak kabul edilen refah devleti uygulamaları ile önceki dönemlere göre kısmi iyileştirmeler yaşanmış, sendikaların da etkisiyle tek tek işyerlerinden genel ekonomiye kadar birtakım düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Batı ülkelerinde hem bu ülkelerin işçilerinin mücadelesi, hem de yanı başlarında sosyalizmin yaşanan örneğinin baskısıyla, ekonomide planlamaya geçilmesi, eğitim, sağlık vb hizmetlerin parasız hale getirilmesi, sosyal güvenlik hakkının yaygınlaşması, işçi sınıfına sınırlı da olsa demokratik-siyasal haklar sağlanması gibi uygulamalarla görülen 'pembe rüya' çok uzun sürmemiştir.

1970'li yılların sonlarından itibaren etkisini hissettiren neoliberal politikalar üç yüz yıl öncesinin 'jandarma devlet' anlayışını yeniden öne çıkararak, tarihin en kapsamlı saldırı planını hayata geçirmiştir. 'Yeniden yapılandırma' adı altında gerçekleştirilen uygulamalar medeniyetin, uygarlığın beşiği olarak gösterilen Avrupa'dan başlatılmış ve hızla Türkiye gibi ülkelere doğru genişleyerek yayılmıştır. Pek çok kesim tarafından dokunula-

mazmış gibi görünen eğitim ve sağlık gibi alanların ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi, insan hayatının bütün alanlarının azgın bir sömürünün 'serbest bölge'si haline getirilmesini sağlamış ve tüm bu gelişmeler emeğin tutsaklaşmasını arttıran bir işlev görmüştür.

Emeğin Boğazındaki Zincir; Yedek Emek

Patronların her ihtiyaç duyduğunda yedek bir emek ordusunu bulması, çalışmaya hazır işsizlerin varlığı, emeğin boğazına geçirilmiş kalın bir zincirdir. Çünkü her geçen gün büyüyen işsizler ordusu, hali hazırda çalışan işçileri daha hızlı, yoğun ve daha çok çalıştırmanın, onları denetim ve disiplin altında tutmanın en önemli araçlarıdır. İşçilerin yerini almaya hazır büyük bir işsiz kitlesini el altında tutmak, bir taraftan patronların elini güçlendirirken, diğer taraftan çalışma koşullarının düzeltilmesi ve ücretlerle ilgili talepleri daha baştan engellemektedir.

İşsizlik oranlarının yüksekliği güvencesiz çalışmayı arttırmış, emeğin gerek çalışma koşulları bakımından, gerekse ücret, sigorta vb hakları açısından hızla çalışma yasalarının kapsamı dışına itilmesini beraberinde getirmiştir. İşsizlik artıkça güvencesizlik yaygınlaşmış, güvencesizlik yaygınlaştıkça işçiler arasındaki rekabet sonucu, sağlıksız ve güvencesiz çalışma oranı hızla yükselmeye başlamıştır.

Yedek işgücü sayesinde sermaye, emeği ihtiyaç duyduğunda kullanıp, ihtiyacı kalmadığında kolaylıkla kapı önüne koymaktadır. Çünkü patronlar için işçiler, işin en kolay elden çıkarılabilen unsurlarıdır. Üretim sürecinin, artı değer üreten tek ögesi canlı emek olmasına rağmen, işçilerin kullanılıp atılabilmesi ya da kolayca yerine başkasının bulunabilmesi onların patronlara karşı tutumlarını ve dirençlerini zayıflatan bir etki yaratmaya başlamış ve bu durum, çok sayıda işçinin asgari ücretin bile altında, sigortasız olarak çalışmaya razı olmasını beraberinde getirmiştir.

Çalışma temposunu ve üretkenliği bir işçinin fiziksel ve zihinsel gücünün üzerinde belirleyen bir işveren için işçiyi işten çıkarmak her zaman mümkündür. İşten atılmamak için, ustabaşının, şefin denetimine bile gerek kalmadan pek çok işçi, kendisini işverenin baskılarına 'boyun eğmek' zorunda hisseder. İşinden olmamak için daha çok



ve daha hızlı çalışmaya başlar. Bu durum, bir taraftan işçinin verimliliğini artırırken, diğer taraftan onu daha yoğun bir çalışma temposuna zorlar ve bu işkence, kısır bir döngü şeklinde sürer gider.

Emeğin Özgürleşme Yolu

Sermayenin her türlü baskı ve dayatmasına boyun eğen, üretimin basit bir uzantısı haline düşürülen işçilerin, kapitalizm koşullarında gerçek anlamda sağlıklı ve özgür olması elbette beklenebilir. “Kapitalist üretimin başlıca amacı ve yönlendirme dürtüsü, elden geldiğince fazla artı-değer sızdırmak, dolayısıyla emekgücünü mümkün olan en geniş ölçüde sömürmektir. Elbirliği yapan işçi sayısı arttıkça, sermayenin egemenliğine karşı direnmeleri de artar ve bununla birlikte, sermayenin bu direnmenin üstesinden gelmesi için, karşı baskı gereği de fazlaşır. Kapitalistin uyguladığı denetim, yalnızca, toplumsal emek-sürecinin niteliğinden doğan ve bu sürece özgü özel bir işlev değil, aynı zamanda, bu toplumsal emek-sürecinin sömürülmesi işlevidir. Köklerini, sömürücü ile onun sömürdüğü canlı ve çalışan hammadde arasındaki kaçınılmaz uzlaşmaz karşıtlıkta bulunur” (8).

Kapitalizm, emeği en karmaşık biçimlerde toplumsallaştırırken, sadece emeğin yeniden üretimini özelleştirmekle kalmamakta, onun her bir parçasını ve alt parçasını ayrıca meta üretimi ve onun yarattığı ilişkilere bağlamaktadır. Sermayenin sürekli genişleyen yeniden üretimi, toplumun her düzeydeki ve bütünsel yeniden üretimi ile bağdaşmaz. Örneğin iş kazaları ve meslek hastalıkları önlenilebilir olgular olduğu halde, ‘daha fazla kâr’ için yeterli tedbirler alınmaz. Çünkü işçilerin bugününden ve yarınlarından emin olmaları istenmez. Onlar ne kadar güvencesiz, korku ve kaygı içinde olurlarsa, o kadar uysallaşıp, her şeye boyun eğen teslimiyetçi bir kimliğe büründürülebilirler. İş kazaları ve meslek hastalıkları gibi sonuçlar, kuşkusuz sorunun görünen, öne çıkan yönüdür. Burada asıl sorun, işçilerin kimi zaman canı pahasına, çoğunlukla işini koruma kaygısıyla, her zaman bir işkence haline gelen zorunlulukların oluşturduğu zincirin bir parçası haline gelmesi/getirilmesidir.

Sermayenin üretim süreci ile ücretli emeğin üretim süreci birlikte düşünüldüğünde, ilk başta bu süreçler birbirinin karşıtıdır. İlkinde, emek-gücü

sermaye tarafından tüketilir, onun için vardır; ikincisinde, emek-gücü işçi tarafından tüketilir ve onun için vardır. İlkinde üretim araçları işçiye sahiptir ve ona hükmeder; ikincisinde işçi üretim araçlarına sahiptir ve onlara hükmeder. Dolayısıyla ayırım, sermaye için işçi ile kendisi için işçi arasındadır. Yani sermaye için emek, kendisi için emekten ayrıdır; kendine yabancılaşmış emektir. İşçi ancak sermayenin işçisi olmadığı zaman kendisi için olabilir (9). İşçinin sermayenin işçisi olmaktan çıkması, kapitalizmin sınırları içinde mümkün değildir.

İşçi sınıfı, yaşadığı tüm olumsuzluklara, zorluklara ve mahkûm edildiği zorunluluklara rağmen çalışma ve yaşam koşullarını düzeltmek için, emeğin özgürleşmesi için başladığı uzun yolculuğunda ilk adımını 1917’de Ekim Devrimi ile atmıştır. Bu önemli adımın ardından, sadece sosyalist ülkelerde değil, sosyalizme karşı tedbir olarak kapitalist ülkelerde emeğin korunmasına yönelik olarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Sovyetler Birliği’ndeki uygulamalar, emeği daha eşit ve daha özgür kılmaya yönelik iken, gelişmiş kapitalist ülkeler görünüşte bazı düzenlemeler yapmış, fakat sömürüye dayanan kapitalist işbölümünün özünde herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir.

Sosyalizmle birlikte, kapitalist işbölümüne kölece boyun eğme başta olmak üzere, emeği esaret altına alan tüm zorunluluklardan kurtulmanın ve emeği özgürleştirmenin yolu açılmıştır. Sosyalizm, hiç kimsenin iş ve geçim kaygısı olmadan çalıştığı, sadece yaşam ve çalışma koşullarının iyileşmesi anlamına gelmemiş, aynı zamanda işçilerin fiziki ve entelektüel yeteneklerini özgürce geliştirmesi ve kullanabilmesinin tek ve gerçek temelini oluşturmuştur.

Sosyalizmde, emekçilerin sadece iş buldukça çalışabilmesi değil, bilgi ve becerilerinin yanı sıra, fiziksel ve zihinsel gelişiminin daha sağlıklı yürütülebilmesi garanti altına alınmıştır. Herkese sağlık ve güvenli gelecek hakkı gerçek anlamını sosyalizmle ve onun yarattığı kazanımlarla sağlayabilmiştir.

Mülk sahibinin olmaması sömürü sistemini ortadan kaldırırken yaratılan değerden tüm toplum üyeleri eşit olarak yararlanmasını sağlamıştır. Sosyalist üretim biçimi kendine özgü üretim ve toplumsal ilişkileri yaratmıştır. Paylaşım, özveri,



yardımlaşma ve toplum bilincine dayanan bu ekonomik sistemde refah, kapitalizmin aksine, belli bir kesimin değil tüm toplumdur. Eşit paylaşım- dan doğan toplumsal ilişkiler hem birey olarak insanın, hem de emeğin özgürleşme yolunda en temel etken olmuştur.

Emeğin Özgürleşmesi İçin

Tarihsel koşullarla insan etkinliği arasında süregelen diyalektik ilişki, insan etkinliğinin (birey ya da sınıf olarak) belli tarihsel koşullarda meydana geldiğini aynı şekilde tarihsel koşulların da insan etkinliğinin sonucu olarak değişip dönüştüğünü defalarca göstermiştir. Bu nedenle emekçiler, kendilerini tutsaklaştıran egemen üretim ilişkilerin temel niteliklerini değiştirmeye yönelmedikçe, değiştirmedikleri bu genel koşullar toplamının içinde birer tutsak olarak yaşamak zorunda kalacaklardır.

Yabancılaşma, emeğin tutsaklığı arttıran ve onu kapitalizmin zorunluluklar dünyasına sıkıştıran bir işlev görür. İnsanların, kendi yarattıkları toplumsal ilişkilere egemen olmaktan çıkmaları, bu ilişkiler tarafından yönlendirilmeleri zorunluluklar dünyasının ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardır. İnsanlar artık özgür özneler olarak değil, kendi iradeleri dışında belirlenen nesnel yasallıkları onaylayan bireyler olarak ortaya çıkar. Toplumsal sistem kendi yasalarına göre işler ve insanlar, sorunsuz yaşamak istiyorsa, kendi kişisel düşüncelerinden tamamen bağımsız olarak, ortaya çıkan bu yasalara 'itaat' etmek ve onlara koşulsuz 'onay' vermek zorundadır. Lukacs, yabancılaşmanın en önemli özelliğini, insanın kendi faaliyetini, kendi emeğini, insanın karşısına nesnel (fiziksel ya da nesnel dünyaya özgü), insandan bağımsız bir şey, insana yabancı olan yasalar çerçevesinde hükmeden bir şeymiş gibi ortaya çıkması olarak tanımlar (10).

Marx'ın dediği gibi: "içerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar. Çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar" (11).

Tüm sınıflı toplumlarda olduğu gibi, günümüz kapitalizminde de emek, bizzat kapitalizm tarafından biçimlendirilmiş zorunlulukların kölesi durumundadır. Sınıflara bölünmüş bir toplumda emek, hayatın ezici yasalarının baskısı ve denetimi altındadır. İnsanları yabancılaştıran, emeği tutsaklaştıran toplumsal koşulların yerini insanların denetimi altındaki toplumsal koşulların alması için mücadele edilmedikçe emeğin özgürleşmesinden bahsetmek mümkün değildir.

Marx'a göre, "maddi üretim sürecine dayanan toplumun yaşam süreci, kendisini saran mistik tül, üretimin, serbestçe bir araya gelen insanlar tarafından ve saptanmış bir plana uygun olarak bilinçli bir biçimde düzenlenmesi sağlanmadıkça, soyulup atılamaz" (12). Marx'ın da belirttiği gibi, bilinçli olarak hareket eden ve kendi toplumsal hareketinin belirleyicisi olan insanlar, özgür olarak bir araya gelip bir şeyler yaptıkları gün, gerçeklerin üzerini örten tül perde dağılacaktır. Dolayısıyla nesneleşme, metalaşma vb. süreçlerden kurtulmak, bu süreçlerin ancak kapitalizmin sınıf ilişkileri çerçevesinde çözümlenmesi ve toplumsal ilişkiler içinde neye hizmet ettiklerinin belirlenmesi ile mümkündür.

Emekçi sınıflar, ancak çeşitli nedenlerle karşı karşıya kaldıkları zorunluluklara karşı mücadelelerini yükselttikçe, içinde buldukları zorunluluklar dünyasından, emeğin gerçek anlamda özgürleştiği özgürlükler dünyasına doğru başlattıkları yürüyüşü hızlandırabilirler.

Kaynaklar

1. Joanne B. CIULLA, (2000), The Working Life: The Promise and Betrayal of Modern Work, Oxford University Press, Oxford: s: 22-32.
2. Ellen Meiksins WOOD, (2006), "Küreselleşme ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nereye?", çev: Emel Kahraman, Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş, Alfredo SAAD-FILHO (haz.), Yordam Kitap, İstanbul: s: 156.
3. Karl MARX, (1997), Kapital, Cilt 1, çev: Alaaddin Bilgi, 4. Baskı, Sol Yayınları, Ankara: s: 264.
4. Erkan AYDOĞANOĞLU, (2007), Sınıf Mücadelesinde Sendikalar, Evrensel Basım Yayın, İstanbul: s: 33-34.
5. Erkan AYDOĞANOĞLU, (2007), a.g.y, s: 31.
6. Richard EDWARDS, (1979) Contested Terrain: The Transformation of the Workplace in the Twentieth Century, Heinemann, London: s: 12.
7. Dominique MEDA, (2004), Emek: Kaybolma Yolunda Bir Değer Mi?, çev: Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul: s: 147-148.
8. Karl MARX, (1997), Kapital, Cilt 1, çev: Alaaddin Bilgi, 4. Baskı, Sol Yayınları, Ankara: s: 321-322.
9. Michael LEBOWITZ, (2006), Kapital'in Ötesi: Marx ve İşçi Sınıfının Politik İktisadi, çev: Arif Geniş, Phoenix Yayınevi, Ankara: s: 103.
10. Georgy LUKACS (1998), Tarih ve Sınıf Bilinci, çev: Y. Öner, Belge Yayınevi, İstanbul: s: 162,
11. Karl MARX (1993) Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı, çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, s: 23.
12. Karl MARX, (1997), Kapital, Cilt 1, çev: Alaaddin Bilgi, 4. Baskı, Sol Yayınları, Ankara: s: 89.●